

ranju. Prehod v drugem dejanju je bil dobro izveden. Lojze Potokar je svojega župnika igral z običajno župnijsko uspešnostjo. Odlika tega župnika je bila zlasti ta, da je tako nazorno izražal trdnost in enakovrednost svojega položaja nasproti Kantorjevemu. V tem oziru je Maks Furijan v isti vlogi precej grešil, ker se je šibko in voljno podrejal svojemu protiigralcu. Furijanova igra je bila obenem preveč razumsko satirična.

Najbolj problematična igralska figura je bil Kovičev Kantor. Pavle Kovič je to vlogo igral za svojo igralsko petindvajsetletnico z veliko prizadevnostjo in je v nekaterih prizorih tudi uspel. V celoti pa Kantor ni ustrezal njegovemu igralskemu naturelu. Kantor ni samo zelo težka in komplicirana vloga, ampak mora igralec biti zanjo prav rojen. Kovič ni ustrezal že po svoji zunanji podobi in prav tako sta bila ton in govorna dikcija, ki se ju je posluževal, za vlogo premonotona in neprimerna. Predvsem pa je njegovemu Kantorju manjkala sila notranjega izraza, tisti mračni ogenj, ki mora goreti in gori v Kantorju, udarja iz njega ter obvladuje ljudi in dogajanje. To in pa napačna režijska obdelava te vloge sta krivi, da je ostal Kantor neprepričevalna in tudi nerazumljiva ter nejasna odrska pojava, saj si ob njem gledalec ni mogel pojasniti, kakšna sta bistvo in pomen te osebnosti, kakšni so vzvodi njenega ravnanja in smisel Kantorjevega včasih precej nenavadnega govorenja. To je tudi deloma vzrok, da je uprizoritev idejno obvisela v zraku.

Med manjšimi vlogami je bila najboljša Mira Danilova kot Lužarica. Elvira Kraljeva vlogi Hane ni popolnoma ustrezala, prav tako je bil Milan Skrbinšek za starega Krneca nekoliko preveč demonski. Gregorin je kot sodnik bolj ali manj prepričevalno izpeljal svojo kočljivo vlogo.

Omeniti moram še, da je bila skupinska igra šibka točka uprizoritve, pomanjkljiva in površna tako v razvrstitvi igralcev kot v njihovi soigri.

Janko Kos

POROČILA

PROBLEM KRIMINALNEGA ROMANA

Kriminalni romani in razne detektivske zgodbe imajo po vsem svetu nenavadno mnogo bralcev. Anglijo bi lahko imenovali celo klasično deželo kriminalnega romana; tamkaj izhaja največ literature te vrste in krog bralcev je tamkaj relativno največji. Statistike in ankete iz naših knjižnic bi pokazale, da tudi pri nas ne manjka navdušenih bralcev raznih »detektivk«. O slovitem državniku Briandu je znano, da je zelo mnogo bral kriminalne romane. »Dvesto detektivk imam,« je dejal, »in ko preberem vse, začnem iznova. Njihovo vsebino pa takoj pozabim.«

V čem je pravzaprav problem kriminalnega romana in raznih detektivskih zgodb? Vprašanje je zanimivo iz več razlogov; iz družbenih, vzgojnih, založniških in literarnih. Drži namreč, da literatura te vrste vleče, da imajo detektivske zgodbe zlasti na mladino vpliv, saj je kriminalni roman, kot ugotavlja Kasimir Edschmid »slovo od Karla Maya in Gerstäckerja, od Defoea, kapitana Marryata in Cooperja in tudi od Scotovega »Pirata«, slovo od strahov,

ki v mladih ljudeh vzbujajo grozo.« Splošna sodba bralcev kriminalnih romanov je, da jih hitro pozabijo in v tem je tudi skrivnost njihovega uspeha. Druge privlačnosti nimajo, razen da opisujejo zgodbe v odlični tehnični konstrukciji, nas ne pretresejo in ne ganejo do solz, čeprav nas drže v napetosti, dokler jih ne preberemo, potem pa jih hitro pozabimo.

Ker je zločin izhodišče vsake detektivske zgodbe ali romana in čeprav se skoraj konča z zmago detektiva, policije ali z zmago pravice nad slabim dejanjem — v resnici je največkrat drugače, je problem pisanja, izdajanja in branja kriminalnih romanov problem, ki zadeva družbeno vzgojno stran. Zato je gotovo, da imajo kriminalni romani med vzgojitelji nasprotnike in zagovornike. Hans von Henting, profesor za kriminologijo, piše v delu »Crime — Causes and Conditions« (»Zločin — vzroki in pogoji«): »Razvila se je legenda o zločinu. Ta napačna podoba prevladuje v literaturi. Pravica mora tukaj avtomatično slaviti zmago. Geslo: »Zločin napraviti se ne spleča« sprejemajo za nezmotljivo. Kriminologija pa dokazuje, da ta romantična podoba nima ničesar skupnega z resničnostjo.« Profesor von Henting nato navaja poleg mnogih dejstev še naslednjo statistiko: v razdobju desetih let (1923—1933) so v Chicagu izvršili gangsterji 396 umorov. 88,9 % umorov je ostalo nepojasnjenih. Pri 6,6 % slučajev obtežilni material ni zadoščal, da bi obtožencu dokazali krivdo. Pri 3,5 % je bila izrečena oprostilna sodba in samo 1 odstotek obsodb.

Tudi v drugih deželah je število nepojasnjenih umorov, ki so policiji znani, presenetljivo visoko. Karl Anders ob tem ugotavlja, da je kriminalni roman bolj moralen kakor resničnost; zločin v njem je kaznovan, in navaja še nadaljnje pomisleke. Razširjevalci slabih novic so nenavadno priljubljeni. Kriminalni roman riše tiste senčne strani človeške družbe, o katerih senzacionalno poročajo tudi časopisi, ki pa ne vzbujajo samo zanimanja, ampak tudi nevšečnost.

V skoraj vseh kriminalnih romanih je umor premišljen in načrtno zasnovan. V resnici pa je po statistiki 80 % vseh umorov posledica hudih sporov in dejanj, ki jih človek zagreši, ko se ne more obvladati. V skoraj vseh primerih gre za spore v družinah ali med lastniki in najemniki. V romanu umor navadno ni orisan, če pa je, je v estetski obliki in precej drugače kot v resnici. Poleg tega pa skoraj v vseh kriminalnih romanih umor ne igra glavne vloge, ampak pojasnitev umora. Nekatere pravljice opisujejo mnogo bolj kruta dejanja kot kriminalni romani.

Zanimiva je ugotovitev angleške »Royal Commission« — Kraljeve komisije, ki je raziskovala kvarne posledice vpliva kriminalnih romanov in predvsem kriminalnih filmov na mladino. Izmed vseh dežel je v Angliji najbolj razširjeno branje kriminalnih romanov, hkrati je pa Anglija dežela z najmanjšo kriminaliteto, tu so oblike medsebojnega občevanja na najvišji stopnji in za rod skrbi neoborožena policija.

Karl Anders navaja še zanimivo ugotovitev: milijoni mladih fantov so se med služenjem vojaškega roka naučili uporabljati orožje pa jim zaradi tega ne more nihče očitati, da so se izurili za morilce. Samo to, da nekdo zna umoriti — pa naj se je tega naučil na kasarniškem dvorišču ali iz knjige, še nikogar ne napravi morilca. Rusija je imela zaradi vojne in revolucije v letih 1917 do 1920 milijonsko armado mladih zločincev; bili pa so nepismeni.

Mnogo bolj zanimiva je problematika kriminalnih romanov z literarnega stališča. Kriminalni roman ima tu svoje vnete zagovornike in med svetovnimi pisatelji tudi pomembne zastopnike, med književnimi kritiki in teoretiki pa nič manj hude nasprotnike.

Kriminalni roman kot literarna zvrst je povsem nov in ga z malimi izjemami uvrščajo med moralično in romantično književnost. Njegovi elementi napetosti so že stari in jih srečujemo v Odiseji, v srednjeveških junaških epih, pa pri velikih pisateljih 19. stoletja do današnjih modernih in zavestnih pisateljih kriminalnih romanov. Zagovorniki kriminalnega romana naštevajo celo vrsto odličnih imen zelo branih pisateljev: Charles Dickens, Victor Hugo, Robert Louis Stevenson, Mark Twain, G. K. Chesterton, Theodor Dreiser, Liam O'Flaherty, C. S. Forester, Somerset Maugham, J. B. Priestley, James M. Cain, Raymond Chandler, Eric Ambler, Graham Greene, William Faulkner in drugi.

Literarni zgodovinar Oskar Walzel v svoji knjigi »Gehalt und Gestalt im Kunstwerk des Dichters« uvršča detektivske romane glede izbire snovi in pesniške invencije v isto skupino kot plažo — malo vredno literaturo; angleški literarni zgodovinarji pa obravnavajo detektivske zgodbe sloviti angleških pisateljev pod posebnimi poglavji, pri čemer seveda ločijo literarno kvalitetne detektivske romane od detektivskih zgodb, ki imajo izrazito zabavni značaj.

Vsak dober kriminalni roman nosi podpis dobrega pisatelja, ki se prizadeva, da prastaro problematiko pokaže in rešuje na nov, izviren način. G. K. Chesterton, ki je sam napisal več odličnih detektivskih romanov in zgodb, piše: »Med dobrim kriminalnim romanom in slabim obstoja vendarle prav tako velika razlika ali še večja kakor med dobrim in slabim epom. Kriminalni roman ni le popolnoma upravičena oblika umetnosti, ampak ima celo gotove določene, dejanske prednosti, ker prispeva k splošnemu izboljšanju.«

Drugi znameniti angleški pisatelj J. B. Priestley je v zagovor detektivskih romanov napisal sledeče: »Prava slast je doma v postelji prebirati detektivske romane. Zakaj ravno detektivske romane in ne dobrih knjig? Literarno dobra knjiga, ki vzpodbuja duha, bi zame ne bila prava. Sodim, da se ne spodobi takih knjig brati v spalnici. Zakaj pa potem ne vsaj kakršno koli dolgočasno, slovesno snov, pomembne spomine, zastarane potopise, tako bi dejal, v telečje usnje vezana uspavalna sredstva? Jaz zase pravim samo, da pri dolgočasnem branju v postelji začnem kaj misliti o svojem delu in potem sem za več ur ob spanje. Nak, detektivski roman mi najbolj ustreza; njegove posebne prednosti le še nismo prav ocenili.«

»Kar nas je pravih zagovornikov detektivskih romanov,« nadaljuje J. B. Priestley, »ne ustvarjamo zgodb nasilja in zločina. Čestokrat obžalujemo krvavo vzdušje in ljubše bi nam bilo, da bi pisatelj ne bil tako radodaren z umori. Človek bi lahko napisal famozno detektivsko zgodbo (kolikokrat me ima, da bi sam to napravil) o ljudeh, ki še niso bili zapleteni v noben zločin. Postavim n. pr. zgodbo o dvojnem življenju ali o izginotju brez sledu neke osebe. Le pomislimo, da pretežni del resnih romanov ne ustreza več našim potrebam po pripovedovanju. Pisatelj romanov je lahko socialni kritik, filozof, pesnik ali prismoda, toda ni več pripovedovalec zgodb. So pa časi, ko nismo razpoloženi ne za socialno kritiko ne za poezijo v prozi in ne za podobo sveta po želji. Kar hočemo brati, je pripovedovanje ali povest, umetniško

popolnoma izmišljena zgodba. Kar si želim brati v postelji, je zgodba, ki na svoj način riše življenje in pri tem še vsebuje zanimivo uganko. Nekaj takšnega je detektivski roman.

Kajpak je detektivski roman sila konvencionalen in enoličen. Nudi pa nam svoj mali problem in njegovo varno rešitev. Kot misleče meščane nas od vseh strani nadlegujejo gigantski problemi, ki se nam zde nerešljivi in polni nevarnosti. Kako prijetno je potem dve ali tri ure dolgo razmišljati o vprašanju, kako je mogel Sir Rufus umreti ob desetih ponoči, če je znano, da je ob 10. 45 klical Lady Bridget. Tako nekako je tudi razumljivo, če vzamem privero s problemom, da sredi 20. stoletja še ohranimo svojo pamet. Naj že bo, da predolgo pustim goreti luč samo zato, ker hočem vedeti, kako je mogel mrtvi Sir Rufus še telefonirati. Ko pa sem problem srečno razvozljaj, sem zadovoljen in potem spim tem bolj trdno.

Phillippe Guedalla je dejal: »Detektivski roman je zabava plemenitih duhov.« Ta lista plemenitih duhov je zelo obsežna in nosi slavna imena književnikov in politikov.

André Gide je zapisal v svoj dnevnik o Dashiellu Hammettu, ki je doslej pisal samo detektivske romane, naslednje: »12. junija 1942... Vsekakor sem mogel z malo osuplostjo, ki se približuje že občudovanju, brati »Rdečo žetev« Dashiella Hammetta (ker nisem mogel nikjer dobiti »Steklenih ključev«, ki mi jih je Malraux tako priporočal). — 16. marca 1943... z nenavadno živim zanimanjem (zakaj ne bi dejal: občudovanjem?) sem bral Dashiella Hammetta roman »Malteški sokol«, čigar čudovito »Rdečo žetev« sem bral že v zadnjem poletju, toda v prevodu, ki pa »Malteškega sokola« prav tako kakor »Drobnega moža« močno prekaša. V angleščini in v amerišščini mi sicer uidejo številne finese dialoga; toda v »Rdeči žetvi« bi z mojstrsko roko pisani dialogi lahko služili za zgled Hemingwayu ali celo Faulknerju in celotno pripovedovanje je skozi in skozi pisano spretno in z neizprosno cinizmom.

Kriminalni ali detektivski roman je kot književna zvrst star kakih 100 let, njegove korenine pa segajo mnogo dlje nazaj. Dorothy Sayers je za svojo antologijo kriminalnih zgodb (»Great Short Stories of Detection and Mystery«) zbrala zgodbe iz »Apokriptičnih spisov« Publia Vergilija Mara in Herodota.

Paul Morand je že pred leti pisal o nastanku detektivskega romana v »Revue de Paris« naslednje: »Dolgo časa je že zgolj resničnost zadostovala za snov detektivskih romanov: križarske vojne in vojne proti barbarom, odkrivanja novih dežel, ki so se odpirale pred človekom, polne zapeljivih in strašnih obljub. Stoletja, ki so dala Marka Pola in Krištofa Kolumba, Cooka in Bougainvillea, so bila naravnost prenatrpana z nevarnimi pustolovščinami. Takrat je bilo dovolj, da je pisatelj opozoril iz bujne domišljije. Danes je ta planet izmerjen, fotografiran in znan malone do poslednjega kotička. Pisatelj je tako izgubil pot, ki vodi v skrivnostne pokrajine, kjer cvete pustolovščina. Šele v tej dobi (okrog leta 1850) je pravzaprav nastal pravi detektivski roman, skrivnostna pokrajina, temni gozd zločinske duše. Eksotičnost se je vrnila iz daljnih dežel zopet na velemestne ulice in londonska megla je postala nenadoma nevarnejša in skrivnostnejša od megle v Magallanovem prelivu. Metoda iskanja velemestnega zločinca nam je dala Dupina (junaka Poeovih novel) in nešteto drugih junakov.

Za P. Moranda pomeni detektivski roman »novo in nepredvideno obliko socialne borbe — socialnega in moralnega razkroja.«

Prvo detektivsko zgodbo v sedanjem pomenu je napisal Edgar Allan Poe (1809—1849). Tej so sledile druge, ki se jezikovno in stilno nič manj ne odlikujejo kot njegove vizije dogodivščin, groze in strahu pred smrtjo. Detektiv Dupin, ki nastopa v Poeovih zgodbah, reši vsako uganko, je vseveden mož. V alkemiji njegovega duha nastaja zlato čiste in absolutne resnice in spoznanja. V svojem pregledu svetovne književnosti pravi Hans W. Eppelsheimer o njem, da njegove detektivske zgodbe s svojo presenetljivo bistrostjo postavljajo v senco vse njegove ameriške in evropske naslednike. Nova književna oblika, ki jo je Poeova genialnost napolnila s hladno logiko in gorečo fantazijo, je ostala celih 40 let neizkoriščena. Obnovil jo je šele Arthur Conan Doyle. Izmisli si je figuro Sherlocka Holmesa, detektiva z izrednimi intelektualnimi zmožnostmi, ki je vsak zločin obravnaval kakor tematično vlogo. Škotski zdravnik napravi iz Poeove oblike osnovo za razgibano in uspešno literarno dejavnost, ki je s tehnizacijo sveta postala tudi bolj pisana in živahna. Sherlock Holmes je postal angleška ustanova, pisatelju Doyleu so podelili plemiški naslov.

Sherlock Holmes se pojavi v dobi vladanja kraljice Viktorije, v času razcveta angleškega meščanstva, v času, ko še ni bilo avtomobilov in letal ne telefona in brzjava, še manj radia ali televizije. Ko je bil Conan Doyle star dvajset let, sta Siemens & Halske ravno spustila prvo električno železnico in leto za tem so ameriška glavna mesta dobila prvo medsebojno telefonsko zvezo. V tem času je Blériot prvi preletel Kanal. Cela vrsta novih odkritij je dala pobudo pisateljem detektivskih zgodb, da so hlastno pograbili nove možnosti in zapletli dejanje zgodb ne samo tehnično, ampak tudi psihično. Cesar Conan Doyle niti slutil še ni, ko je užival mamila, da so mu dražila domišljijo... kriminalni roman je poslej ubral pot, ki so mu jo odpirala nova odkritja vidnega in nevidnega sveta, katerega sta prav tedaj začela odkrivati psihologa Freud in Jung.

(Konec sledi)

P. Kosem

članek »Ali naš čas nima dovolj literarne produktivne sile?« govori o tem, da se mora pesnik »kolikor mogoče držati daleč ob strani vsega političnega in praktično socialnega. Vendarle pa ne more biti slep za obdajajočo ga resničnost: nezavedno ga mora občutljivo dotikati vse, kar more doživljati, in to čustvo skrbi, srda in žalosti se mora izliti v njegovo poezijo, ne da bi zaradi tega tudi določalo ton in vsebino njegovega pisanja.« Zanimiva opredelitev — za člana Švedske akademije!

St. K.

PROBLEM KRIMINALNEGA ROMANA

(Nadaljevanje in konec.)

Po obliki, ki sta jo ustvarila Poe in Doyle, je nastalo nekaj tisoč kriminalnih romanov, dobrih in slabih, duhovitih in bedastih. Detektiv se je spreminjal, nastopal zdaj kot zdravnik, znanstvenik, novinar, zdaj kot čudak, kot atlet ali pohabljenec ali celo slepec. Kriminalni roman postane najbolj brana literatura in mnogim nadomešča šah in reševanje križank. Zapletena zgodba se je vlekla od prve do zadnje strani in bralec je zvedel za morilca prav na koncu knjige. Enolična gradnja je dajala možnost za obdelovanje snovi, ki so postajale nezanimive in dober kriminalni roman je bil zmerom bolj redek. Dosedanja oblika mu je dajala neke prednosti, postavila pa mu je tudi meje in pravila, ki so zločin, ne pa kot človeško in družbeno tragedijo prikazovale topo in mehanično.

Zanimivo je, da so v tem času vneme za branje in pisanje detektivskih romanov pisatelji skandinavskih dežel dosegli poleg Angležev največji uspeh. Heller, Eje, Elvestad in drugi so se uvrstili med najboljše pisatelje kriminalnih romanov.

Novo obliko kriminalnega romana so v novejšem času ustvarili pisatelji G. K. Chesterton, Ronald Knox in Graham Greene. Vzeli so Poeovo obliko in jo postavili na glavo. Leta 1904 je Chesterton izdal roman z naslovom »The Napoleon of Notting Hill«. To ni bil roman v običajnem pomenu besede, pisatelj je delo sam imenoval »Romance« in s tem označil njegov fantastični, skrivnostni in alegorični značaj. Romanca je postala alegorija. Roman je imel uspeh in sledila je vrsta novih, duhovitih pustolovščin in detektivskih zgodb. Njegov detektiv je Father Brown v »The Innocence of Father Brown« (1911), »The Wisdom of Father Brown« (1914), »The Incredulity of Father Brown« (1926) in »The Secret of Father Brown« (1927), kateremu se pridruži kot pomočnik in sodelavec bivši tat in zločinec Flambeau. Father Brown ni detektiv kot Sherlock Holmes, njegova umetnost je v preprostosti njegovega srca, v njegovem poznavanju sveta in ljudi. Chestertonov dar iznajdljivosti je neizčrpen in neutrujajoč. Rešitev njegovih detektivskih zgodb vselej pomirja, ker ni zamotano iskana in ker je naravno psihološka.

Hilaire Belloc je svoje fantastično-pustolovske zgodbe in detektivske romane pisal z namenom, da v njih biča nekatere socialne pojave in politične napake. Njegove detektivske zgodbe postanejo zrcalo družbe in satira na sodobne razmere. Jedro dejanja je pri večini teh zgodb vzeto iz vsakdanjega življenja. Najbolj znani njegovi detektivski romani so »Mr. Petre« (1925), »The

Missing Masterpiece» (1929), »The Mercy of Allah« (1922), »The Man Who Made Gold« (1930), »The Emerald« (1926).

R. Knox prinese v angleški detektivski roman spet novo noto. Knox je odklonil običajno obliko detektivskih zgodb. Že v zbirki »My best Detective Story« (1935) hoče detektivske zgodbe formalno poplemeniti. V romanu »The Viaduct Murder« uvede »privatni« detektivski sistem. Nosilci njegovih moralnih zgodb niso ne policaji ne tajni ali privatni agenti. Štirje člani golf najdejo na železniškem prelazu umorjenega človeka in v vseh štirih se zbudi želja, da bi raziskali umor. Privatni detektivi nastopajo tudi v detektivski zgodbi »The Three Taps«.

Tip gangsterja je v detektivske zgodbe uvedel Edgar Wallace. Nekatera njegova dela so duhovito grajena in tudi pisana v zgoščenih dialogih. V pustolovsko in detektivsko književnost je Wallace prinesel nekaj novega. George Orwell, ki je znan po svojem romanu »1984« je napisal esej, v katerem obravnava Edgarja Wallacea in vlogo detektiva v demokraciji. Orwell piše: »Wallace je bil prvi pisatelj kriminalnih romanov, ki je opustil staro tradicijo privatnega detektiva in napravil za glavno figuro uradnika Scotland-Yarda. Sherlock Holmes je amater, ki največkrat rešuje probleme brez pomoči policije in včasih celo proti njenemu stališču. Poleg tega je on prav kakor Poeov Dupin intelektualec, celo znanstvenik. On zasleduje logično na osnovi opaženih dejstev in je v intelektualnem smislu v stalnem protislovju z rutiniranim načinom policije. Wallace se je močno postavil po robu temu pokopu ugleda policije in je pisal v časopise celo članke, v katerih je napadel Sherlocka Holmesa. Njegov vzor je bil kriminalni nadzornik, ki ne izsledí zločinca zaradi svoje intelektualne premoči, ampak zato, ker je del aparata, ki vse zmore. Od tod tudi nenavadno dejstvo, da v tipičnih Wallaceovih zgodbah dokazni material in dedukcije ne igrajo nikake vloge. Zločinca zmeraj ujamejo ali na osnovi neverjetnega slučaja ali pa ker policija iz neznanih vzrokov o dejanju vse ve. Ton zgodb dokazuje občudovanja, ki ga ima Wallace za silo in nasilje.«

Med odlične sodobne pisatelje kriminalnih romanov prištevamo Angležinjo Dorothy Sayers, izredno spretno, izobraženo ženo. Napisala je celo priročnik za priučitev tehnike detektivskih romanov. Njeno najboljšo delo je roman »The Nine Tylors«.

Mojstri, pisatelji kriminalnih romanov so že omenjeni Graham Greene, Theodore Dreiser, Liam O'Flaherty, Dashiell Hammett, William Faulkner in drugi. Wilson Library Bulletin izdaja od leta 1938 vsako leto seznam najboljših kriminalnih romanov.

Raymond Chandler, odličen ameriški pisatelj kriminalnih romanov, je o svojem detektivu Marlowu napisal naslednje: »Po nevarno ozkih ulicah gre mož, ki ni zloben ali ozkosrčen, niti žalosten niti strahopeten. Detektiv v zares dobrem kriminalnem romanu mora biti tak mož. On je junak, je vse. Biti mora popoln mož in navaden mož in vendarle nenavaden. Biti mora, da se poslužim otipljivega izraza, »dostojen mož« po instinktu in zato, ker drugačen biti ne more, brez namena in predvsem ne da bi o tem besedičil. Biti mora v svojem svetu najboljši mož in dober v katerem koli drugem. Njegovo zasebno življenje me ne zanima, on ni niti evnuh niti satir. Takega si mislim, ki bi lahko zapeljal vojvodinjo, device pa bi se ne dotaknil. Dostojen mož mora biti v vseh stvareh. On je razmeroma reven človek, sicer pa ni zanj

nobenega razloga, da je detektiv. On je eden izmed mnogih in zato med mnogimi ne vzbuja pozornosti. Je značajan in od nikogar ne bo vzel denarja na nepošten način, nobene žalitve ali ponižanja ne bo požrl, ne da bi takoj in brez strasti ne povrnil. On je osamel mož in v ponos mu je, da ga smatrajo za ponosnega. Govori, kakor ljudje danes govorijo, z zbadljivim humorjem, s smislom za grotesko, z odvratnostjo do videza in z zaničevanjem malenkostnih reči. Kriminalni roman je za tega moža prigoda za iskanje skrite resnice.«

Slovenci in Jugoslovani kriminalnih romanov nimamo. Celo v ostali evropski kontinentalni književnosti je redek pojav. Imamo pa v prevodu nekaj dobrih kriminalnih romanov in detektivskih zgodb. Ali naj prevajamo tako literaturo, je neredko vprašanje za marsikatero založbo. Odgovor na to je prav težak, kakor je težka opredelitev te literarne zvrsti sploh, kakor se je težko odločiti za končno sodbo o njeni družbeni funkciji, in njeni tematični, literarni in moralni klasifikaciji. Drži, da ima dober kriminalni roman danes med resnimi ljudmi dovolj zagovornikov. Bertrand Russel, Nobelov nagrajenec in eden največjih filozofov sedanje dobe pravi takole: »Vsakdo, ki upa, da sčasoma ne bo več vojská, bi se moral resno ukvarjati s problemom, kako na neškodljiv način pomiriti vse one nagone, ki smo jih podedovali iz davnine. Jaz zase vidim odličen izhod v branju detektivskih zgodb, pri katerih se istovetim zdaj z morilecem zdaj z detektivom.«

Kriminalne romane danes pišejo odlični pisatelji in mojstrsko. Ne gre jim za senzacijo, ampak za mnogobarvnost življenja v njem. Tu je tudi za nas izhodišče problematike in gledanja na kriminalne romane. Zreli in kritični smo dovolj, da ločimo zrno od plev, da vemo, čemu bomo zaprli pot na knjižni trg in v knjižnico.

P. Kosem

RAZSTAVE NAŠIH SLIKARJEV IN KIPARJEV V INOZEMSTVU

Zmerom širše in globlje vezi Jugoslavije z drugimi državami in narodi so sprožile mnogo pobud, da se ti prijateljski stiki preneso tudi na kulturna področja. V razmeroma kratkem času smo prav na tem področju dosegli v tujini precej priznanj, čeprav nismo izkoristili vseh priložnosti. Dostojno smo se predstavili v tujih državah doslej predvsem z glasbo in z upodablajočo umetnostjo, deloma pa tudi z nekaterimi izbori iz naše književnosti.

Na področju upodablajoče umetnosti so bili zlasti osebni stiki živahni in je več naših slikarjev in kiparjev imelo možnost predstavljati naša umetnostna prizadevanja v tujini, hkrati pa navezati tudi tesnejše osebne stike s tujimi umetniki in spoznavati umetnostna središča drugod po Evropi, predvsem v Parizu, hkrati pa študirati sodobne umetnostne smeri. Ta srečanja so vsekakor velikega pomena, ker svetu kažemo naša kulturna prizadevanja in naš delež pri oblikovanju občečloveške kulture, naši umetniki pa spoznavajo umetniški izraz sodobnih umetnikov in struj drugod, se ob njem uče in sprejemajo pobude za svoje lastno ustvarjanje.

Za nas je velikega pomena naše uveljavljanje v svetu in prezrli smo prav v zadnjem času mnogo priznanj, ki smo jih bili deležni. Kdor je imel možnost

pozneje bo sredi stroge, mračne in bolesterne katoliške Španije »el ingenioso hidalgo — bistri, prebrisani plemič« Miguel de Cervantes v svoji ganljivi epopeji o junaku žalostne postave kruto osmešil poslednje ostanke preživljajočega se fevdalnega viteštva.

In v knjigi svetovne literature se je odprla nova, enako revolucionarna, enako zmagovalna stran.

Literatura:

Oeuvres complètes de Rabelais I—VI, kritična izdaja, Paris 1929.

J. Plattard, L'oeuvre de Rabelais, Paris 1921.

J. Plattard, La vie de Rabelais, Paris 1928.

G. Lanson, Manuel bibliographique de la litt. franç., Paris 1921.

Bédier-Hazard, La litt. française, Paris 1923.

Ph. van Tieghem, La litt. française, Paris 1947.

A. Tilley, The Literature of the French Renaissance, Cambridge 1904.

Klemperer-Hatzfeld-Neubert, Romanische Literaturen von der Renaissance bis zur franz. Revolution, Athenais Verlag 1928.

POROČILA

RAZSTAVE NAŠIH SLIKARJEV IN KIPARJEV V INOZEMSTVU

(Konec)

Med našimi slikarji, ki so v tujini razstavljali svoja dela, se je najbolj uveljavil Božidar Jakac. V letu 1952 je imel zunaj kar tri razstave: prvo v Arbonu v Švici, drugo v Bregenzu v Avstriji in tretjo v Celovcu. Jakac se je Švicarjem predstavil že pred tremi leti, ko je razstavljal hkrati z nekaterimi najboljšimi sodobnimi grafiki na mednarodni razstavi v Luganu (1950). To je bila prva grafična biennale, na kateri so razstavljali med drugimi Francoizi Rouault, de Segonzac, Jacques Villon, Avstrijca Kubin in Kokoschka, Belgijec Frans Masereel, Italijan Morandi, Španca Arruffat, Enrico Bramante, Finca Hans Bjorklund in Veikko Vionioja i. dr. V tej družbi odličnih predstavnikov grafične umetnosti si je Jakac pridobil v Švici ime.

Na razstavi sodobnega slikarstva, grafike, plastike in mozaika, ki je bila od 11. do 25. maja 1952 v Arbonu, je bil poleg domačih razstavljalcev Božidar Jakac edini gost iz inozemstva. Razstavil je 38 listov, 32 listov pa so si obiskovalci lahko ogledali v mapi. Razstavni katalog je prinesel reprodukcijo njegove radiranke »Novo mesto«. Poleg Jakca so razstavljali švicarski slikarji in kiparji Fritz Pauli, Martin A. Christ, Jacques Düblin, Karl Moor, Diogo Graf, Elfried Bietenhader in Emil Mehr. Že pred otvoritvijo razstave je dne 10. maja objavil »Der Oberthurgauer Arboner Tagblatt« reprodukcijo Jakčeve radiranke »Moja mati«, hkrati pa kulturno beležko o razstavi, ki se pripravlja. Čeprav je bila razstava odprta šele 12. maja, so o njej in o razstavljalcih pisali časopisi že več dni poprej; s posebno pozornostjo pa so pozdravili

Jakčevo osebno udeležbo na razstavi in pisali o njem kot o »velikem umetniku in jugoslovanskem grafiku, ki je prišel sem, da razstavo naših umetnikov obogati tudi on s svojimi zreli deli«.

»Schweizerische Bodensee-Zeitung« je pisala 13. maja 1952 med drugim: »Posebno veliko zanimanje zasluži jugoslovanski umetnik Božidar Jakac, ki je zastopan s svojimi številnimi radirankami, lesorezi in litografijami. Njegove osebne in pokrajinske podobe prevzemajo gledalca in častno mesto v razstavnih prostorih, ki mu po njegovih delih upravičeno pripada.«

»Thurgauer Zeitung« piše 14. maja 1952 o Jakcu kot slikarju z velikim risarskim znanjem in izrednim slikarskim talentom. »Der Oberthurgauer Tagblatt« v svoji kulturni rubriki dne 14. maja 1952 posveča precejšen del članka Božidarju Jakcu. Njegova dela, zlasti ona, ki so nastala po drugi svetovni vojni, primerja z deli znanega švicarskega grafika in slikarja Fritzja Paulija. Pisec članka končuje takole: »Pri novih slikah jugoslovanskega grafika prevladujejo tenko občutene, z jasnimi črtami risane in svetle pokrajine njegove domovine. To so dela, ki morajo osrečiti vsakogar, kdor jih vidi.« — »Ostschweizerisches Tagblatt« piše dne 23. maja 1952: »Jakac je grafik velikega formata. Tega ne dokazujejo samo njegove razstavljene litografije, njegovi lesorezi, aquatinte in suhe igle, ampak tudi radiranke v priloženih mapah, ki vse pričajo o najbolj zreli umetnosti na tem področju.« Dne 24. maja je »Der Oberthurgauer Arboner Blatt« objavil na prvi strani reprodukcijo Jakčevega »Godca« iz ilustracij k Prešernovi »Ženski zvestobi«.

Razstavo je poleg Švicarjev obiskalo tudi mnogo tujcev. Iz Bregenza v Avstriji je na razstavo pripeljal poseben avtobus in poročilo, ki ga je dne 27. maja 1952 objavil avstrijski list »Vorarlberger Nachrichten« iz Bregenza o razstavi v Arbonu, je dalo pobudo za razstavo Jakčevih in Paulijevih grafičnih listov v Deželnem muzeju v Bregenzu. List je hkrati prinesel daljše poročilo o delu in življenju Božidarja Jakca.

Tako je prišlo do Jakčeve druge razstave v letu 1952, ki je bila v dneh od 13. septembra do 5. oktobra. Katalog k razstavi je v uvodu poudarjal, da sta Božidar Jakac in Fritz Pauli danes dva najbolj pomembna mojstra suhe igle in radiranke. V Bregenzu je Jakac razstavljal 22 del in je bilo za razstavo izredno mnogo zanimanja. »Vorarlberger Volksblatt« je 13. septembra 1952 objavil obširno poročilo o razstavi, »Vorarlberger Nachrichten« istega dne prav tako daljše poročilo in reprodukcijo Jakčeve radiranke »Novo mesto«. Poročilo, ki govori o njegovih mojstrskih radirankah, pravi o njem, da je »zadnji veliki ekspresionist praške šole«.

Razstavo Fritzja Paulija so iz Bregenza prenesli v Düsseldorf, Jakčevo pa v Celovec. Na razstavi v Celovcu je Jakac pokazal 86 grafik. To je bila prva slovenska razstava na Koroškem in je bila zato še posebno pomembna. Vsi koroški listi so pisali o njej in objavljali daljša poročila o slikarjevem življenju in delu. O razstavi so pisali celovški »Volkszeitung« 30. oktobra 1952, »Wahrheit und Volkswille« 31. oktobra 1952, »Die Neue Zeit« prav tako 31. oktobra 1952; ta med drugim ugotavlja: »Jakac posebno kot velik mojster radiranke uživa velik mednarodni ugled.« — Celovška »Kleine Zeitung« je pisala 1. novembra 1952: »Iz vseh del se kaže močna osebnost in samovoljno pojmovanje vitalnega mojstra, ki danes spada med najbolj priznane jugoslovanske mojstre.« Jakac se je ob koncu tudi sam udeležil razstave v Celovcu, imel na razstavi predavanje o razvoju jugoslovanskega slikarstva in

obiskovalcem razlagal posamezna svoja dela. O Jakčevem vodstvu po razstavi je poročalo več časopisov, med njimi tudi »Slovenski vestnik« (15. novembra 1952). Jakčeva razstava v prostorih Mestnega muzeja v Celovcu je bila za koroško kulturno javnost pomemben dogodek, posebej pa še za koroške umetnike, ki zavzemajo v avstrijski umetnosti vodilno mesto.

Razstava v Švici je sprožila pobudo, da so v prvih mesecih 1955 odprli razstavo švicarske grafike v Moderni galeriji v Ljubljani in da bodo kmalu za njo odprli samostojno razstavo del slikarja in grafika Fritza Paulija.

O Jakcu je izšel daljši članek v februarški številki znane angleške revije »The Studio«. Članek je napisala Marie Seton in ga spremlja pet reprodukcij.

Pomemben dogodek v naših srečanjih z inozemstvom bo letošnja razstava pod naslovom: »50 let jugoslovanskega slikarstva«. Razstava je bila odprta najprej v Beogradu, nato pa jo bodo prepeljali v Avstrijo, na Holandsko in v Anglijo. Na razstavi bo zastopanih 14 slovenskih slikarjev od impresionizma do moderne. Razstavljena bodo dela Jakopiča, Jame, Groharja in Sternena, Toneta in Franceta Kralja, G. A. Kosa, Piona, Jakca, Kregarja, Sedeja, Pavlovca, Stupice, Miheliča in Preglja.

Poročilo o razstavah naših umetnikov v tujini bi bilo nepopolno, če ne bi v kratkem še omenili razstav, na katerih so sodelovali slikarji in kiparji iz drugih naših republik. Omenili smo že vse jugoslovanske udeležence na lanskem biennalu v Benetkah. V »Jugoslovanski galeriji« v Parizu so lani razstavljali še novosadski slikar Milivoj Nikolajević, beograjski slikarji Ljubica Sokić, Duško Ristić in Peter Lubarda, dalje zagrebški slikar Slavko Šehaj; poleg teh pa je bila v omenjeni galeriji še umrlega slikarja Dušana Vlahjića razstava slik iz ujetniških taborišč.

V pariški »Galerie des beaux Arts« je lani razstavljal Marko Čelebonović, v »Galerie voile« pa slikar Predrag Milosavljević.

Zagrebška slikarja Vilko Šeferov in Edo Murtić sta imela lani več razstav v Združenih državah Amerike, zagrebški slikar Zlatko Prica je razstavljal v Delhiju v Indiji. Zagrebški kipar Pavao Perić se je s svojimi deli udeležil razstave v »Künstlerhaus« na Dunaju, beograjska slikarja Petar Omčikus in Kosa Bokšan pa razstave skupine »London group« v Londonu.

Osemnajst naših slikaric iz Ljubljane, Zagreba in Beograda je razstavljalo na razstavi Mednarodnega umetniškega kluba žena v Londonu.

Na mednarodni razstavi kiparstva v Arnhemu so bila razstavljena dela naših kiparjev Ivana Meštrovića, Tome Rosandića, Frana Kršinića in Vanje Radauša.

Mnogo zanimanja je vzbudila v inozemstvu tudi razstava ljudske umetnosti Jugoslavije, ki je potovala najprej v Bruxelles, nato v Haag, v Amsterdam, Rotterdam, Pariz in Ženevo.

Večidel teh razstav je organiziral Svet za znanost in kulturo pri Zvezni vladi FLRJ v Beogradu, poskrbel je za sodelovanje jugoslovanskih umetnikov na mnogih mednarodnih razstavah in obenem pomagal tudi posameznim umetnikom, da so lahko razstavljali v inozemstvu.

P. Kosem